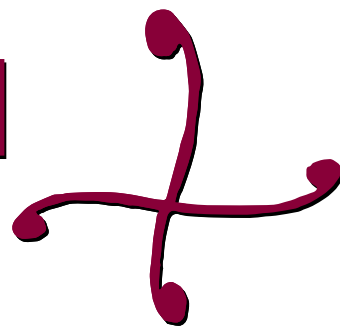

EUSKALERRIAREN EDESTIA-I (IV.)

2. ZATIAN.

Sarreratik datorrena.

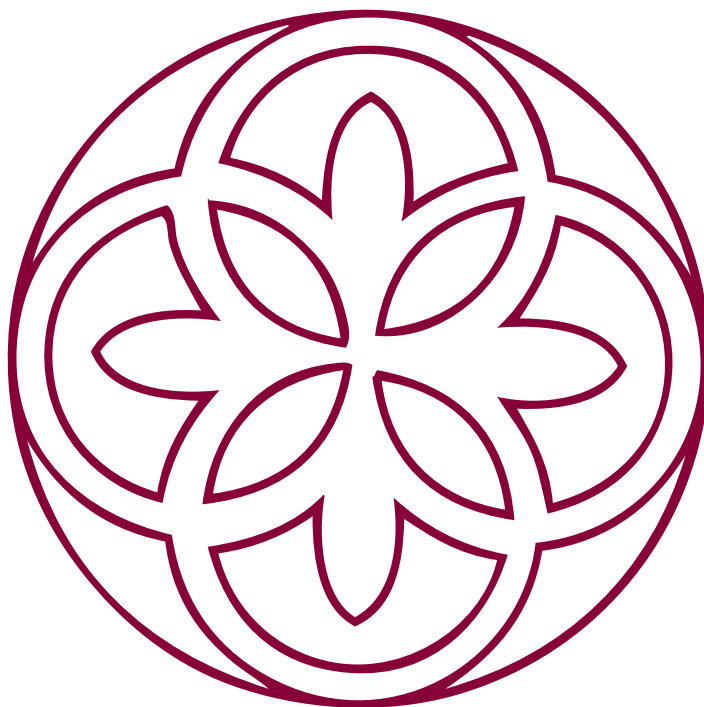
Omosapiens edo Kromañoien sorkuntza. Goi-Paleolitiko Aldia:

Lenengo arri-landuen aldia da, eta beragandik beste Paleolitiko aldiak berezkatu egiten dira, arriaren erinduzko obekuntzan, gero ta alegin aundiagoetan sartu ziralako, 40.000-9.000 urteko aldi onein bitartetan, Afrikan orain 30.000 urte Omosapiensen giza sortuta.

Omosapiensen zabalkuntza:

Omosapienseko giza, 15.000-10.000 gorengo Paleolitikoaren asken⁽¹⁾ denborak edo Arri Aroko aldiak zirenak, izotza urtzean Afrikatik urtenda, Asia ta Euro para zabaltzen asi zan euskerazko leen izkuntz, edo len-ereduzko euskerea eta oiñarrizko oitura bardin bategaz, Atlant-Itsasotik Ekialdeko Indiaraiño.

Eta iñorentzat ez liteke izan bear sinis-gogorkeri bat, Omosapiens edo Euskal-Kromañoi giza izan zalako zabaldu zana. Beste-rik, egoan ba ?.

Mesolitiko aldia: Paleolitiko ta Neolitikoaren aldi artekoa da eta Europaren edesti aurreko aroa, orain 10.000 urte ingururarte.

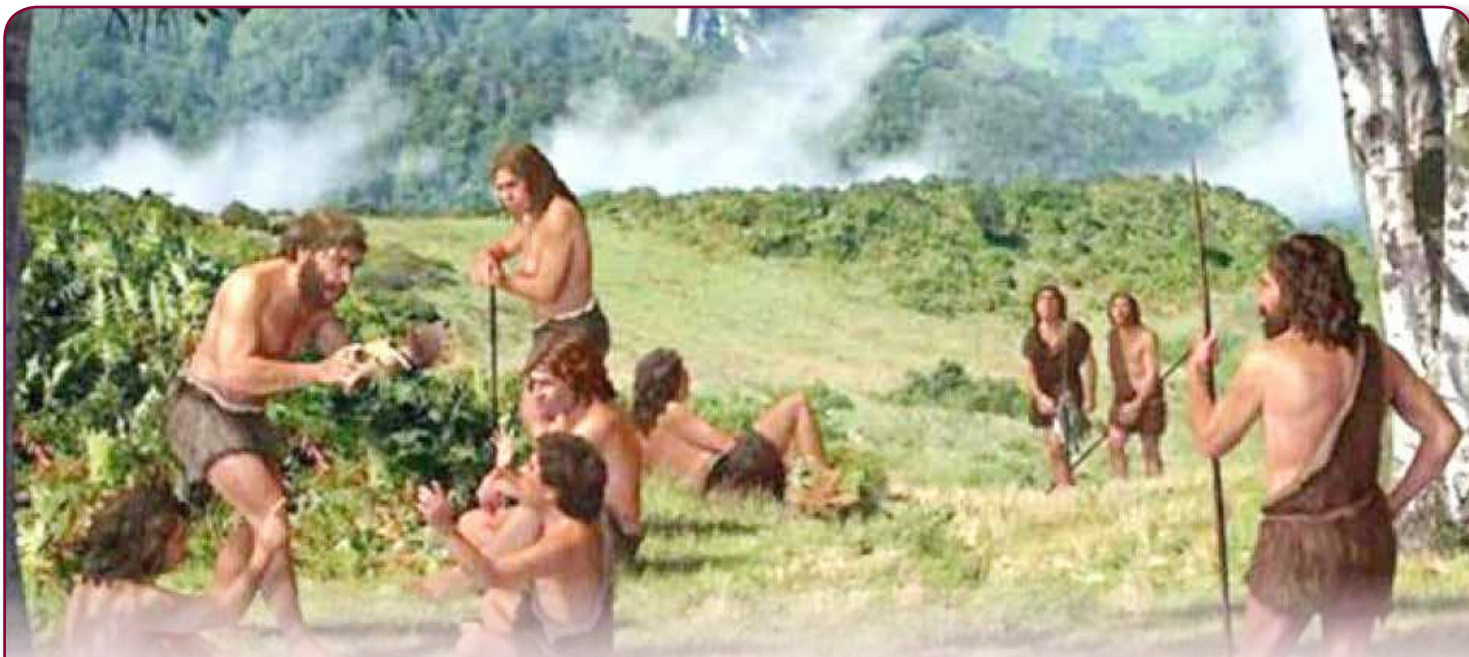
Aldi onetan esaten dau On-Mielek, Euskaldunak artu ebela gaur daukan giza-itxura, edo Kromañoien itxuratik gaurko itxurara aldatu zala, Paleolitiko-Neolitiko bitartean edo mesolitiko aldi onetan.

Europa aldi orreitan, ainbat epeldu zan eta Omo Sapiens giza, eizan egitez gain, zitu, bii, ale edo fruituak batzen asi zan.

Neolitiko aldia: Mesolitiko edo Epipaleolitiko eta Tupiki⁽²⁾ aldiaren artekoa da.

Omo Sapiens aldi oneitan, arrapari uts izatetik, ekoizle, egille edo sortzaille izatera aldatu zan, eta orren ondorioz bizileku tinko edo iraunkorretan asi ziran bizitzen, leenengo iriak sortuz.

(1) Gorengo Paleolitikoaren asken denborak, edo arri-aro'ko aldiak zirenak, onantza asita. (2) Tupiki = edad del bronce.

Beste trebetasunezko aurrerapen aundiak be asi ziran artzen, eta batez be arria lantzeko erabide aipagarrienak.

Neolitiko aldia Ekialde Urbillean orain 9.000 urte asi zan ta Europan 6.000 urte inguru.

Omosapiens: Afrikan sortuta, izkuntz ta euren jakintzan oituratzeko euki eben ekanduzko oiñarri bide-tik asi ziran Asia ta Europatik zabaltzen, *Würm* deritson izotz aldian.

Kromañon giza: 1.868ko urtean Frantziaren Egomendebalaren Dordoñako lurralde inguruan, Madeleineko arpe edo aitzuloan⁽¹⁾ aurkitu ziran orain 30.000 urteko Kromañon gizaren azurrai esaten jako, eta bere oroimenez K.a. 14.000-9.0000 urte bitarte orreri ipini utsalien Madalen-aldia.

Kromañon giza onek, jakin eban otzari aurre egiten, eta bera agertu zanean, aurreko Neandertalak euren artean ezereztu egin ziran eta sortu zan giza mota au izan zan Asia ta Europatik zabaldu zana gaur arte, bere leen Euskerazko izkuntz azturan.

Zer diñue jakitsuak gaur Euskalerriri eta Europari buruz ?.

Barandiaran eta Aierbetar On-Joxemiel Jaunak:

Gaurko euskal-gizaren itxura ber-bera 10.000-7.000 urte arteko inguruan artu ebala jakinda, txantxetan esaten eban, Euskalduna bertoko perretxikoen antzera, beti bizi dala emen, beren ikertzaillezko emaitzak alan agertzen dabelako.

Altunatar Jesusek:

Bere azterkuntzazko maixu-lan bi-detik, *Euskal Edesti-Aurreko 150.000 urteak* argitutako liburuan esaten dau: Kromañon gizakia, *WURM* deritxon azkeneko izotz aldiaren ostetik, Madaleniense ta Aziliense arteko denboratan, Afrikatik urtenda, K.a. orain 15.000 urte inguruan agertu zala Omosapiens au, eta bere zabalkuntzan, Neandertalak euren artean ezereztu edo ta urtsutu ebela aurrekoen Europa.

1.868an, Frantziko Ego-Sartaldean, Dordoñako lurraldean eta Perigoreko⁽²⁾ errian dagoan Madalein mendiko Kromagnon aitzuloan, goi-aldiko asieraren giza-azurak aurkitu ziran: Gizon zaar batenak, adineko gizon bi, emakume bat eta aurtxo batenak.

Danak buztin gorriagaz margoztuta, zirgillo edo beso ta samako estunakaz⁽³⁾, eta saretxo edo xirristak itsas-maskorrakin⁽⁴⁾ aristatu edo ondozkatuta egon ziranakaz apainduta.

Eta giza-azurak geiago: Frantziko beste lurralde batzuetan, Txekosloba-

(1) Ortik dator Auriñaciense edo Magdaleniense Goiko-Paleolitiko aldian, Musteriense ta Soloutrense arteko denborak diranak eta Magdaleniense izena Madelein mendiko aitzuloaren izena ipini eutsoelako. (2) Edesti aurretik = Eyzies-de-Tayak deitzen zana. (3) Pulseras y collares. (4) Conchas.

kian, erdi-ugarte onetan, Alemanian, Suezian, Italian eta Polonian be aurkitu ziran.

Gizaki onen buru-azurrak, gaur daukagun giza-itxuraren bardiñ-antzekoak ziran eta erooten ebazan apainkeriak, bilbe⁽¹⁾ aundikoak zirala esan eben.

Wennemanntar Teo, germaniar ele-jakintzaren maixua, Fostertar Peter, Kanbridgesko ikastetxe nagusian genetika-ren irakaslea, eta Ameltar Elisabeth berrien idazleak:

Egin dabezan azteraldi saketik, *Spectrun Wisenschf* Aleman aldizkari jakinsuan argitaratu, eta bai Ingalaterrako iztegi nagusian⁽²⁾, auxe da baieztatzen dabena: Europaren oiñarrizko gizartean edo jendearen jenetan euneko zenbakitik, irurogeita amabost Omosapiens edo **euskaldunak dirala**, eta euren oiñarrizko izkuntza **euskerea zala**.

Orretarako jakintsu oneik esaten dabena: Orduko Europaren izotz-urtzean, eiztariak gezaltze orren ondorioz, izotz-oreiñak ta mamutzarren iges-aldian edo atzerakada egitean, euren atsegiñezko giroan egoteko, euskal eiztariak Europatik zabaldu zirala, ta orregaitik aurkitzen dirala Europa guztiko baztarretatik euskerearen oiñarrizko itzak: aran ibar, ur ta abar asko, gero, orduan ezagutzen zan munduko toki-izenetan agertuko direnak.

Or banandu ziran: Bakardadearen aztura denbora ta igaro-bidean leiñu barrien ugaritasunetik, tronkaleko artu-emonetik urruntzen egon zirala, gai eta oiturazko gauzari bakotxak beren ulermeneko sinismenean ulertzen ebazan itzakaz izenak emoten ba eutsezan be, gura naiez izkuntz barriak sortu ebezan,

ta izkuntz izaera orreik izen lez artuta, berezitasunezkoak biurtu ziran.

Orren frogagarri batzuk:

Omosapiens Afrikan sortu eta ugarituta, *Wurm* deritxon azkeneko izotzaldia urtzen asi zanean, orain K.a. 14.000-9.000 urte Magdalenienese ta Azilienese, gorengo Paleolitiko edo arri aroko denboran Europatik zabaldu eta erritu egin zirala euskal izatasunean esaten dabe.

Eta Ekialdekoak euren alderraiezko nastetasunak aundiak izan arren, orregaitik orain be daukiezela eunetik ainbeste goi-maillako antza euren jenetan eta izkuntzetan, gero ikusiko dogun lez.

Zubiaga ta Legarretatar Felixek:

Bere argitaratutako liburuan *Origen y desarrollo del lenguaje*⁽¹⁾ 49n orrialdian esaten dau: Munduko gizartean mintzoeraren jaiocera, eta beren azalkuntza oituraren azkerazko edestian esanda, munduko gizaren jendekuntzazko edestia dala bere neurri guztietan.

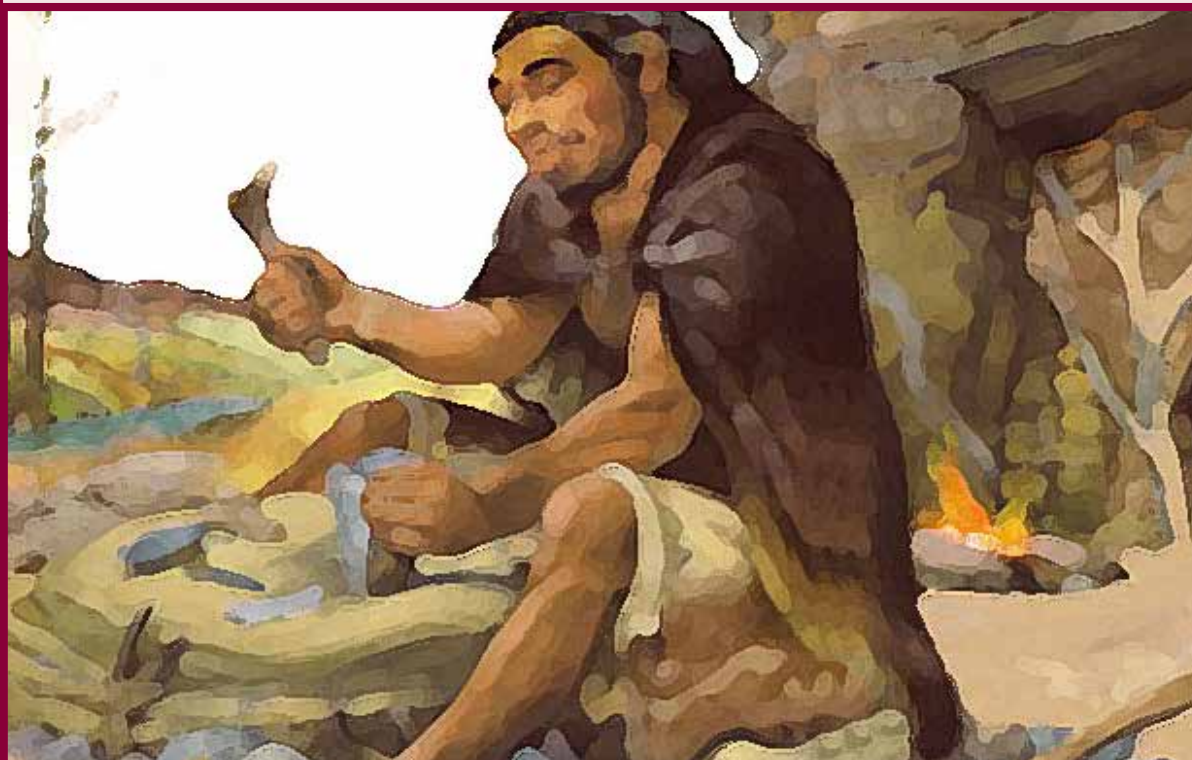
Orregaitik, Euskerazko mintzoera bat lez, Izadiak daukazan irudizko eredu nagusietan ikertu eta ipuin legez adierazi ezker, edesti ta edesti-aurre onena da *Erroma'tar menperatzaillezko katoliko-merkantil norkeriaren aurka*, berezko gizatasunarengaitik iñoz azaldu, esan, edo ta edatsi⁽²⁾ ez dan benetako edestia dalako.

Maixutasunezko lan ederra benetan Felix Zubiaga ta Legarretak egin dauana, euskaldun guztiak eta batez be ja-

(1) Según el vascuence. (2) Azaldu, esan, edo edatsi = describir, decir, contar, narrar, explicar.

(1) Bilbe = evolución. (2) Leen Wilhelm Humboldt elejakitun edo izkuntzalariak eta orain beste jenetista barri batzuk be esan daben antzera.

kitunak irakurri bear leukiena, gure euskal askatasunezko demokraziaren siñismenean sendotu daitezten, eta Europan erakutsi, bera dala orain be asieraren *izarrezko* argibide onena, izadi onen giza, zentzutasunezko *orubean*⁽¹⁾ eseri edo kokatu gaitezten.

Arriaro berriko berbea *orube* = *europa*, Griegoen ots-izti⁽²⁾ edo fonetikan, solar europeo esangura dau.

Felix Zubiagak, bere *Vascoeuropeismo versus Indoeuropeismo* 56 orrialdeko IVn zatitik datorrena, liburuaren 49n. orrian: *izen jakintza*⁽³⁾, *jakintzaren oroimena*⁽⁴⁾; An, Utu, Ra, Ilu, Ka, Ba eta As-en eredu nagusiren⁽⁵⁾ *izkin bateko berbak aztertu ta argitaratutako amokeran* ondorio lez esaten dau; Izkin-bateraño aztertu egiten dauan mintzoera edo izkuntza batek, jatorriz edo sortzezko izkuntza dalako.

Izkin bateraño eltzea, eredu nagusiren ozenezko⁽⁶⁾ iturria argitzea dalalako, berbearen mintzo edo abots sorkuntzan.

Eta Euskerea eldu al dalako izkin bakarreraño, orain ezin da esan alderatzaileak⁽⁷⁾ esaten daben antzera, *Euskerea jatorriz, ezagutzen ez dan mintzoera bat dala*.

Baita mintzoeraren oguzpeneko⁽⁸⁾ jaiokeran, bera dala berezko aitortzaile.

Orregaitik, mintzoeraren jatorrizko itz bakar bidetik eta onen eredu nagusiko leen analoji arauz, beren jaiokera argitzen dauan *izkuntz bakarra*.

Euskereak, inguruan daukazan oraingo eta esaten daben jatorrizko diran mintzoerak baiño obeto ezagutzen dau beren jatorritasunezko edestia.

Bere esangura, mintzotasunezko gorputz guztiaren alkartzezko itzaren antolakuntzan,

(1) *Orubean* emplazamiento de ORU = SOLAR+ be = bajo. (2) *Izti* = tratado. (3) *Izen-jakintza* = onomástica. (4) *Jakintzaren Oroimena*=memoria sapiencial. (5) *Eredu-Nagusiren* = arquetipos. (6) *Ozenezko* = sonoro. (7) *Alderatza-illeak*= comparatistas. (8) *Mintzoaren oguzpeneko* = pronunciación articulada.

eta entzutezko abotsetan, irarrita daukazelako.

Zeruko⁽¹⁾ eredu nagusiaren antzezko⁽²⁾ zuzentasunetan **Izadi-iztia**⁽³⁾ dalako; gizadiaren jakintzan **gogo-iztia**⁽⁴⁾ eta **gizadi-iztia**⁽⁵⁾ da, bai **dirdaitasunezko gogarketa**⁽⁶⁾ gizartearen eredu nagusiaren antzezko zuzentasunetan, eta **teologia da**, oneik zeruko eredu nagusiagaz bat egiten dabenean.

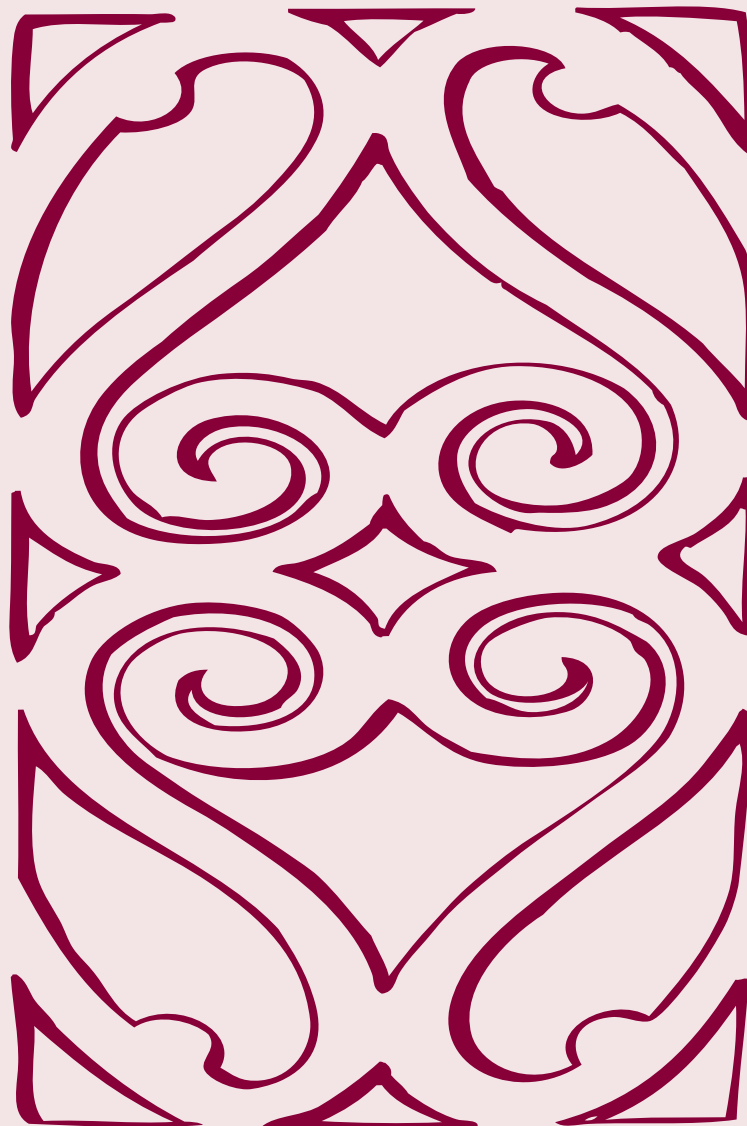
Euskereak, Sumerioen izen jakintzazko irudimenaren eredu nagusiko arlo aundietan ta gramatikan be esku artzen dau, Ugarit ta Ejiptoren azturazko jakintzagaz jazten joan zalako.

Izkuntz edo mintzoeraren trebetasuna **ipuiezko asmamena**⁽⁷⁾ da, baiña eredu nagusian berba barrien **jaikunezko kokamenaren**⁽⁸⁾ **trebetasuna** be bai, arek ez dabelako galtzen abotsik, antolamenduzko zentzurik, ez aintzintasunik, bieri oso osoan aurreratuazota burutakizun barrien artu emonetan.

Izkuntz edo mintzoera gintza baten lojikak, **mitologia** beste balio dau, biak alkartu egiten diralako gaiezko Izadi onen antolakuntzan eta arri aro barriko gizonen oldozmenean.

Berbea, esan-izaneko⁽⁹⁾ elburua bete dagian, atsegintasunezko ardura aundiz zaindu zan, beren oiturazko arau zaletasunean.

-Dana, Izadi onen berezko antolakuntzagaz egokitzeko, eta oroime-naren atzerakadarik egon ez daiten.

-Bere galduerak, danoen oarkabean atzerakada galanta egin ebalako, ele jakitunezko gorputza edo talde osoa ez dagoanagaz bir jabetzen, ermeneutika edo adierazketaren gabetasunean dagozelako.

Liburu oneik internetetik atarateko daukan elbidea:

<http://www.todoebook.com/erroteta/>, da.

Atutxa'tar Paul

Zornotzan 2.017ko urtean Urrillaren 16an

(1) Zeruko = divino. (2) Antzezko = analogias. (3) Izadi-iztia = cosmologia. (4) Gogo-iztia = alma psicológica. (5) Gizadi-iztia = antropologia. (6) Dirdaitasunezko gogarketa = meditaciòn refleja. (7) Ipuiezko asmamena = imaginaciòn mítica. (8) Jaikunezko kokamenaren = engarce ritual. (9) Esan/ izaneko = decir/ser.